

Saamelaiskäräjien lausunto Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman luonnoksesta

Viite: VN / 13922 / 2021

Suomen ensimmäinen kansallinen lapsistrategia valmisteltiin parlamentaarisessa yhteistyössä ja julkaistiin 23.2.2021 (Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8). Lapsistrategialla luodaan lapsen oikeuksia kunnioittava, lapsi- ja perhemyönteinen Suomi. Strategia perustuu lasten, nuorten ja perheiden asemaa koskevaan tietopohjaan sekä Suomen perus- ja ihmisoikeusvelvoitteisiin.

Parlamentaarinen komitea määrittäi strategian sisällön kolmen pääajatuksen mukaan.

1. Strategialla luodaan aidosti lapsi- ja perhemyönteinen, lapsen oikeuksia kunnioittava Suomi.
2. Lapsen oikeudet ja asema vakiinnutetaan niin, että lapset huomioidaan johdonmukaisesti kaikessa poliittisessa ja tosiasiallisessa toiminnassa muiden yhteiskunnan jäsenten rinnalla ja että lapset saavat tietoa heille kuuluvista oikeuksista.
3. Haavoittuvassa asemassa olevien lasten asema turvataan ja heidän tarpeensa tunnustetaan paremmin.

Komitea linjauksen mukaan kansallinen lapsistrategia koskee YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti kaikkia alle 18-vuotiaita. Lisäksi strategiassa ja sen toimeenpanossa huomioidaan laajasti perheet, joissa lapset elävät, sekä lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaiheessa olevat nuoret aikuiset.

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma on valmistumassa ja Saamelaiskäräjät lausuu toimeenpanosuunnitelmasta seuraavaa:

Saamelaiskäräjät yhtyy komitean linjaukseen siitä, että lapsistrategian toimeenpanon ja seurannan tulee olla pitkäjänteistä, suunnitelmallista ja vaikutuksellista. Saamelasten- ja nuorten näkökulmasta linjaus on erityisen tärkeä.

Saamelaiskäräjät esittää, että toimeenpanosuunnitelman alkuun lisätään johdanto, jossa tuodaan esille saamelaisten asema alkuperäiskansana. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, joka asuu neljän valtion alueella Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Venäjällä. Saamelaisten asema alkuperäiskansana sekä kielelliset ja kulttuuriset oikeudet on turvattu useissa Suomen ratifioimissa ihmisoikeussopimuksissa ja perustuslain tasolla (17.3 §). Valtion vastuu perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa on viranomaisten vastuulla siten, että viranomaisten tulee järjestää olosuhteet (lainsäädäntö, järjestelmät, rakenteet) sellaisiksi, että saamelaisten perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat. Saamelaisten oikeuksia ja asemaa tulee tarkastella ennen kaikkea

alkuperäiskansaoikeuksien näkökulmasta, ei vain vähemmistöasioiden näkökulmasta. Tämän tulisi läpikäydä lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaa.

Saamelaiskäräjät esittää, että johdannossa tuodaan esille myös YK:n lapsen oikeuksia koskevan sopimuksen artikla 30. YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59/1991, 60/1991) 30 artiklan mukaan alkuperäiskansoihin kuulualta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään. YK:n yleiskokous hyväksyi vuonna 2007 alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan julistuksen (A/RES/61/295). Julistus tunnustaa ja vahvistaa, että alkuperäiskansaan kuuluvilla yksilöillä on oikeus kaikkiin kansainvälisessä oikeudessa tunnustettuihin ihmisoikeuksiin ilman syrjintää, ja että alkuperäiskansoilla on kollektiivisia oikeuksia, jotka ovat välttämättömiä niiden olemassaololle, hyvinvoinnille ja kokonaisuudelle kansoina. Julistuksessa kuvataan myös terveyteen liittyviä oikeuksia, joilla turvataan esimerkiksi se, ettei alkuperäiskansoihin kohdisteta syrjintää tai väkivaltaa, sekä oikeus mahdollisimman hyvään fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Tähän sisältyy myös oikeus pystyä vaikuttamaan omaan terveydentilaansa.

Saamelaiskäräjät haluaa huomauttaa toimeenpanosuunnitelman laatimisen yhteydessä, että lapsen oikeuksien komitea on antanut vuonna 2011 suosituksensa Lasten oikeuksien yleissopimuksen (CRC/C/FIN/CO/4) soveltamisessa. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio seuraa ja arvioi saamelaislasten oikeuksien huomioon ottamista kansallisissa suunnitelmissa ja ohjelmissa; varmistaa, että mm. saamelaislapsilla, myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvilla saamelaislapsilla, on oikeus kulttuurisensitiivisiin koulutus- ja terveydenhuoltopalveluihin omalla kielellään; ottaa huomioon komitean yleisen huomautuksen no. 11 (2009) alkuperäiskansojen lapsista ja heidän yleissopimuksen mukaisista oikeuksistaan (CRC/C/GC/11).

Saamelaiskäräjät esittää seuraavia toimenpide-ehdotuksia lisättävän lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaan, jotta saamelaislasten, -nuorten ja -perheiden asema turvataan ja heidän tarpeensa tunnustetaan lapsistrategian toimeenpanossa entistä paremmin.

Lapset, nuoret ja koronakriisi (luku 1)

Toimenpide-ehdotus:

Koronan vaikutukset saamelaislapsiin, -nuoriin ja -perheisiin sekä saamelaislasten ja -nuorten sekä perheiden hyvinvointi ja oikeuksien turvaamisen haasteet koronapandemian jälkihoidossa tulee selvittää asettamalla selvityshanke.

Perustelut:

Koronakriisi on monin tavoin vaikuttanut lasten, nuorten ja perheiden arkeen, hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Rajanylitystä koskevat rajoitteet ovat merkittäväällä tavalla vaikuttaneet saamelaisyhteisöön, sillä yhteisön rajan ylitys on päivittäistä ja tärkeää niin sosiaalisten suhteiden kuin elinkeinojen kannalta. Saamelaisalueella on hyvin tavallista, että perheet ja isovanhemmat asuvat ja elävät pohjoismaiden valtioiden rajojen molemmin puolin. Poronhoidon kautta on tavallista, että perheillä on hyvin vahvat yhteydet molempien vanhempien kotiseutuun ja saamelainen sukuyhteisö on hyvin tiivis. Saamelaisyhteisössä perheet ovat ydinperheitä laajempia yhteisöjä ja yhteisöllisyys ja suvun merkitys kasvatuksessa on keskeinen kulttuuriarvo.

Lisäksi huomioitavaa on se, että vaikka koronakriisin pitkäaikaisvaikutuksia ei voida vielä määrittää tarkasti, on kuitenkin ennustettavissa, että kriisin negatiiviset vaikutukset kohdistuvat niihin ryhmiin, jotka ovat jo ennestään olleet haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassa. Rajojen sulkeminen johti saamelaisperheiden eriarvoiseen asemaan ja lisäsi psyykkisen paineen määrää perheissä, keskiössä lapset ja isovanhemmat. Saamelaiskäräjät näkee tärkeänä, että koronan vaikutukset saamelaislapsiin, -nuoriin ja -perheisiin selvitetään ja tulokset otetaan huomioon koronan jälkihoidossa.

Haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaaminen (luku 4)

Toimenpide-ehdotukset:

Turvataan kulttuurivähemmistön sisällä olevien erityisryhmien tarpeet lapsiperheissä koskien sukupuolivähemmistöjä, mielenterveyspalveluita tarvitsevia, monivammaisuutta, saamenkielisten ja porosaamelais-perheiden perheiden oikeuksia globaalin ilmastonmuutoksen edetessä.

Saamelaiskäräjät ehdottaa, että varataan riittävästi resursseja näiden haavoittuvassa asemassa olevien lapsiperheiden yhteisöllisiin, voimaannuttaviin vertaistuki-tapaamisiin ja toimintoihin, jokaisen ryhmän toiveet huomioon ottaen. Käynnistetään yhteisöllistä leiritoimintaa saamelaisten kotiseutualueella.

Perustelut:

Tällä hetkellä ei ole tarjolla voimaannuttavia menetelmiä tai vertaistukitoimintaa perheille, joihin kuuluu sukupuolivähemmistöjä, mielenterveyteen liittyviä ongelmia, vammaisuutta, monikulttuurisuutta ja poronhoitoon liittyviä haasteita. Vertaistukitoiminnan tulisi perustua saamen kieleen ja kulttuuriin luoden lapsille ja perheille turvallisia ja myönteisiä kokemuksia. Oikeus omakielisiin palveluihin korostaa haavoittuvaisessa asemassa olevien kohdalla.

Poronhoito on kokenut muutoksia luonnon- ja sääolojen nopeiden muutoksien takia. Porosaamelaisperheiden työmäärä lisääntyy ja taloudellinen tilanne vaihtelee vuosittain. Haasteellisen paksulumisen talven aikana työmäärä perheissä lisääntyy heijastuen suoraan myös lasten elämään ja toiveisiin elinkeinon jatkajana. Lasten oikeus omaan kulttuuriin osallisena toimijana ja oppijana ei toteudu, koska enkulturaatio ei vanhempien roolissa ole mahdollista.

Saamenkielisten perheiden lapset tarvitsevat laadukasta opetusta, jossa otetaan huomioon opetuksen laatu, saamelaiskulttuurilähtöinen opetus ja opetuksen kielitason vaatimukset. Lapsen kielitaito ei saa heikentyä peruskoulun aikana ja opetuksen perusteet tulee lähteä saamelaisen lapsen kulttuuri-identiteetin vahvistamisesta.

Lasten vapaa-aika ja harrastukset (luku 10)

Toimenpide-ehdotus:

Tuetaan saamelaislasten ja -nuorten mahdollisuuksia osallistua harrastustoimintaan ja vakiinnutetaan saamenkielisen nuorisokulttuurin asemaa nuorisotyössä.

Erityisesti poikien joukkue- ja ryhmäliikuntaa täytyy tukea perustamalla heille omia yhteisöllisiä liikuntakerhoja ja liikuntakasvatuksen perustuvaa, terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia lisäävää verkostoitumista saamelaisten kotiseutualueella.

Perustelut:

Saamenkielisen ja -kulttuuriin pohjautuvan nuorisotyön saatavuus on vähäistä ja satunnaista. Saamelaiskäräjien Posken saamelaisyksikön nykytilakartoituksen mukaan kuntien järjestämä saamenkielinen nuorisotoiminta on vähäistä ja satunnaista. Yksityiset järjestöt järjestävät jonkin verran saamenkielistä nuorisotoimintaa. Saamelaisten kotiseutualueen kuntien tulisi varmistaa yhdenvertainen saamenkielisen nuorisotyön ja vapaa-ajan toiminnan saatavuus joko rekrytoimalla saamenkielentaitoista henkilöstä tai hankkia palveluita ostopalveluna tai kielikoulutusten kautta. Saamenkielinen nuorisotoiminta vaatii juurruttamista etenkin niissä syrjäisemmissä kylissä, joissa ei aiemmin ole ollut minkäänlaista toimintaa nuorille.

Saamelaisten kotiseutualueen kunnissa harrastustoiminta on yleisesti keskittynyt kuntakeskuksiin, jolloin osa lapsista jää harrastustoiminnan ulkopuolelle. Harrastamista koulupäivän yhteyteen tulisi entistä vahvemmin lisätä, sillä saamelaisalue on harvaan asuttua seutua. Pitkät välimatkat ja koulukyyditykset eivät mahdollista kaikille lapsille ja nuorille yhtäläisiä mahdollisuuksia osallistua ohjattuun harrastustoimintaan. Myös strategian toimeenpanosuunnitelmassa todetaan, että jos osa lapsista jää harrastamisen Suomen mallissa huomiotta ja kuulematta, se heikentää heidän mahdollisuuksiaan kiinnittyä toimintaan ja harrastamiseen. Saamelaiskäräjien mukaan harrastustoiminta tulisi luoda mahdollisimman helpoksi ja niin, että saamelaislapsilla ja -nuorilla olisi mahdollisuus harrastaa omalla kielellään.

Pojat ja nuoret miehet (16-30 v) ovat vahvan syrjäytymisuhan alla. Heille ei syrjäseutujen kunnissa ole juurikaan harrastustoimintaa. Liikunta lisää vuorovaikutustaitoja ja saamelaisyhteisön nuoret, pojat tarvitsevat fyysistä liikuntatoimintaa ja hyviä roolimalleja omissa harrastus ja vapaa-ajan toimissa.

Lasten oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa (luku 12)

Toimenpide-ehdotukset:

Saamelaisalueen kunnat ja saamelaiskäräjät veloitetaan kuulemaan alueensa lapsia ja nuoria sopivalla, osallistavalla menetelmällä. Lapsistrategia toimenpiteineen käännetään kaikilla saamen kielillä ja kuvitetaan kulttuurikonteksti huomioiden.

Esitetään, että opetus- ja kulttuuriministeriö ohjaa vuosittaisen Saamelaisen lastenkulttuurikeskukselle tarkoitetun rahoituksen korvamerkittynä suoraan saamelaiskäräjille.

Perustelut:

Vähemmistöön kuuluvien lasten ja nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamiseen liittyy yhdenvertaisuuden näkökulmasta haasteita. Saamelaiskäräjät esittää, että yhdenvertaisuuden takaamiseksi saamelaisnuorten yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja vaikuttamiseen varmistetaan

tarvittavat resurssit. Saamelaiskäräjät painottaa saamelaisten ja -nuorten itsemääräämisoikeutta ja perustuslaissakin tunnustettua oikeutta ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Näiden oikeuksien tulisi näkyä ja tulla tunnustetuksi myös lapsistrategian toimeenpanossa.

Saamelaislasten osallisuus kuntatasolla nähdään tärkeäksi, mutta myös saamelaisten oman poliittisen elimen toiminnassa tulisi yhä enemmän ottaa saamelaislapset huomioon osallisuuden näkökulmasta. Nuorisoneuvoston toiminnan vahvistaminen tukee myös saamelaislasten osallisuutta. Saamelaiskäräjien nuorisoneuvostolle tulisi täten turvata pysyvä rahoitus, jotta saamelaisnuorten yhteiskunnallinen ja poliittinen osallistuminen voidaan turvata ja sitä voidaan kehittää.

Saamelaislapsille ja -nuorille on jo olemassa oleva vakituinen lasten kulttuurikeskus -toiminta. Toimintaa ei saa asettaa rahoitusta haettaessa kilpailevaan asemaan muiden lastenkulttuurikeskusten kanssa. Saamelainen lastenkulttuurikeskus järjestää kulttuurikasvatuksellista toimintaa lapsistrategian linjausten mukaisesti kaikilla Suomessa puhuttavilla saamen kielillä kohderyhmän kulttuuri-identiteettiä ja kieltä vahvistaen.

merk.

Tuomas Aslak Juuso
puheenjohtaja

Elli-Marja Hetta
nuorisosihteer

Nuorisoneuvosto on käsitellyt lausuntoa kokouksessaan 9.6.2021. Lausunnon valmisteluun on osallistunut saamelaisen lastenkulttuurikeskuksen toiminnanohjaaja Petra Magga-Vars.

Lausunnosta päätti puheenjohtaja 11.6.2021.